

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ג, תשי"ב-תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

שימושה של „למפרע“ (תשובה לשאלה¹)

רווח היום השימוש במלת „למפרע“ במובן „מכאן ולהבא“ או „מראש“. אלו „מודים למפרע“ על דבר, שעדיין לא הגיע לידם או שלא נעשה להם; אלו „משלמים למפרע“ תמורת דבר, שעדיין לא בא לידם, או אפילו עדיין לא בא לעולם כלל, ואלו „יודעים למפרע“, כיצד ייפול דבר.

ידוע וגלוי לכל מבין, כי שימוש זה הוא הפך הוראתה של מלת „למפרע“ בספרותנו הקדומה. וכלום יש צורך בראיה ברורה יותר ומופת חותך יותר מאותה המחלוקת שבין אביי לרבא בעניין עד זומם? זה הפוסלו למפרע וזה פוסלו מכאן להבא. — משמע, ש„למפרע“ הוא ניגודו של „מכאן ולהבא“.

מטעם זה ראו רבים מחכמי הלשון ומהסופרים, וכן ועד הלשון העברית בפרסומיו, לאסור את השימוש החדש והמחודש, שלידתו בטעות-הבנה בלשון המקורות הקדומים. טעות שזעיר שם וזעיר שם נכשלו בה אף טובי סופרינו החדשים, וכן אחדים ממחברי מילונים.

(1) מר יי בן-יעקב שואל:

קראתי ב„לשונונו לעם“ קונטרס א—ב, עמ' 16—19, ובקונטרס כא—כב עמ' 32, שאסור להשתמש במלת „למפרע“ במובן „מהיום ולהבא“. וקראתי ב„פינת הלשון“, על המשמר מיום י"ב בשבט ש"ז, ששימוש זה מותר ואף נמצא בספרותנו הקדומה. ילמדוני רבותיי, מה נכון.

ונדמה לי, שגם מי שאינו נוטה לפסול שימושי לשון מחודשים, שנוצרו ע"ם טעות, אך ורק מפני שהם מנוגדים לשימושי לשון בספרותנו הקדומה, אף הוא חייב להתנגד לשימוש הלשון המחודש שבמלת „למפרע“, מפני שיש בה תקלה חמורה לבהירות הסגנון בדורנו.

ע"י עקירת מובנה המקורי של מלת „למפרע“ והעתקתו אל היפוכו אנו „מרוויחים“ מלה נרדפת עם „מראש“, עם „מכאן ולהבא“, ועומדים להפסיד את המלה העשויה להביע יפה את המושג retro- בצירופים שונים. בעיקר יורגש ההפסד בלשון המדעים והמשפט (למשל בפסיכולוגיה: שִׁכְחוֹן לְמַפְרָע—retrograde amnesia).

הואיל ואי־אפשר, ואין שום סיכוי, שתתקיים בלשון בעת ועונה אחת מלה המביעה את המושג „מכאן ולהבא“, „מראש“ — בסגנון הכללי ובדיבור — ואת המושג „מכאן לשעבר“ — בסגנון המדע והמשפט — עלולה ההוראה „מכאן לשעבר“ להידחות מפני המחודשת והכללית. והלא עד כה לא נמצא, ועד כמה שידוע לי לא הוצע, תחליף הולם והוגן למלת „למפרע“ במשמעותה המקורית „מכאן לשעבר“¹. נמצא ששכרנו בשם נרדף ל„מראש“ יוצא בהפסד גדול.

1) אמנם מוצאים אנו במקורותינו את המלים „לאחור“ ו„אחורנית“ בשימוש דומה לשימוש של „למפרע“, אך כבר פשט המנהג (ועה"ל סמך עליו את ידו) לייחד את המושג „אחורנית“ ו„קדומנית“, כל אחד לפי מובנו, למעמד הגוף מאחור או מלפנים לגבי עצם מסוים. הדברים אמורים בעיקר בגוף הנמצא בתנועה, למשל: גוף יוכל להתקדם אחורנית ולסגת קדומנית.

מוטב אפוא שנקיים את החלטת ועד הלשון ונסתמך
במלים „מראש“, „מכאן ולהבא“ — כשאנו צופים אל פני
עתיד, ונניח למלת „למפרע“ את מלוא תוקפה לשעבר.

אמרתי למעלה, ששימושה של מלת „למפרע“ במקורותינו
הקדומים הוא לעולם על שעבר. דבר מפורסם הוא, וכסבור
הייתי, שהמפורסמות אינם צריכים ראייה, עד שקם מר
י אבינרי ונילה לנו, שאפילו לפי משמעות למפרע
במקורותינו העתיקים אין כל פגם במשמעות הרווחת
היום. לא כאן המקום לעמוד על פירושו המפולפל והמוטעה
של המחלוקת שבין אביי לרבא כדי לדוק ממלת „למפרע“
את ההפך ממה שהיא מביעה שם. אבל יש ויש מקום לעמוד
על דרך „הוכחה“ מן הספרות, שננקטה ברשימה האמורה.
וכה דברי מר אבינרי: „יתר על כן משנה מפורשת היא
במסכת נדה פרק ז' [ר"ל המלמדת על משמעות „למפרע“ —
מכאן ולהבא.—זב"ח]: השרץ שנמצא במבוי מטמא למפרע
עד שיאמר בדקתי את המבוי הזה ולא היה בו שרץ או עד
שעת כיבוד. פוסלי, למפרע, תנו דעתכם על האמור במשנה
זו. עיינו ברש"י וברמב"ם ונוכחתם, ש„למפרע“ כאן ישמש
בעיקר לעתיד יותר מאשר לעבר, מטמא למפרע, כלומר
מטמא מיד, מלכתחילה עד זמן מסוים. להלן מזכיר הוא
פירוש רש"י בחגיגה כ"ו.

אין צורך בלמדנות יתרה בדיני טומאה וטהרה כדי
להבין, שמעצם טבע העניינים אין הטומאה יכולה לחול

מראש, קודם שנטמא הדבר באחד מגורמי הטומאה, ושעצם פירוש „למפרע“ – „מכאן ולהבא“, בסמיכות עניינים זו מעיד על חוסר הבנה יסודית, אלמנטארית, בעניין הנידון. זאת ועוד: כל היודע לקרוא משנה ומפרשיה ייווכח על נקלה, שמה שהביא מר אבינרי כראיה לטענתו אינו עשוי אלא להפריכה. ונוסף על כך לא בירר מר א' לעצמו, כנראה, את ההבדל בין המושגים השונים זמ"ז שבמלות „למפרע“, „מיד, לכתחילה“. מדי עייני ברשימות לשון המתפרסמות בעיתונים מעלה אני על הדעת את הדברים שהביע מר י"א – אך בשינוי-מה: הגיעה השעה, שהעוסקים בענייני לשון בעיתונים יאספו ידיהם ממלאכת פסקנות וכתבנות בלתי-מבוססת ולא יוסיפו להטיל מבוכה בלב קוראיהם, הנוטים להאמין לכל דבר דפוס. ההוריה, ובייחוד בענייני לשון דורנו, צריכה שיקול דעת מתון, רב-צדדי ואחראי.